

שמחייבים ולא כולם, ובזה יבוצע הדין כסברתו - ויצא דינו לחייב. וע"ז הזהירה תורה: 'לא תענה על ריב', פירוש, שלא יענה הדיין - דעתו - על ריב, שתהיה 'לנטות אחרי רבים' - היינו שיאמר היפך מכל הדיינים, בכדי שע"ז ינטו 'אחרי הרבים' ויצא חייב, כיון שכשיגיד דעתו האמיתי שג"כ מחייב אין כאן הטיה אחרי רבים, כיון כש'כולם' חייבו ואז יוצא הדין זכאי, ונמצא בזה שאמר היפך מכל הדיינים גרם שינטו אחרי הרבים ויצא הדין שלא ע"פ תורה.

ומסיים האוהה"ק: וטעם משפט זה כי ה' יושב במסיבת הדיינים, והוא ישפוט בפיהם, וכשיראה משפט מרומה אבל אין בו מציאות לזכות את זכאי, יתחכם ה' לפתוח כולן לחובה, וצוה שיצא זכאי בזה, עכדה"ק.

*

לפי זה יש לפרש בע"ה מאמז"ל (שבת י.) "כל דיין שדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית", דלכאור' צריך ביאור מהו הכוונה "בדין אמת לאמיתו" (על תוס' שם), ולפי הנ"ל יש לומר, לבל יחשוב הדיין שיאמר שקר שע"ז יצא האמת כפי שחושב בדעתו, כגון כשהוא סובר שהאיש חייב וכל הדיינים מחייבים, והוא ג"כ סובר כך, ולכן ירצה לומר זכאי שהוא שקר לפי סברתו - בכדי שיצא הפסק דין אמת, ויגמר דינו ע"פ רוב המחייבים לחיוב ולא ע"פ כל המחייבים לחיוב שאז יוצא הדין זכאי - באופן כזה נמצא דאומר שקר לאמיתו דהיינו שקר בכדי להגיע לפסק אמת, אין לעשות כך, כי על הדיין לומר את האמת לאמיתו, ואין המטרה מקדשת את האמצעים².

ב. בענין 'דין אמת לאמיתו', מובא שם בגמרא (שבת י.) שמשנה רבינו לא עמד ושפט את העם מבוקר ועד ערב, רק שפט עד שעת סעודה, ומה שכתוב "מבוקר עד הערב" הכוונה שכל דיין שדן דין אמת לאמיתו כאילו עסק בתורה כל היום וכאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית.

והקשה במהרש"א (ח"א, בד"ה תורתו) א"כ למה הוכיחו יתרו "נבול תבול", אם אינו יושב רק זמן מועט עד זמן סעודה, הלא אין הדבר מתישו כ"כ? השיב ע"ז הרה"ק ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל בדרך צחות, שהלא מכתוב זה נלמד שמשנה רבינו דן דין אמת לאמיתו, והנה לדון באמת לאמיתו

הכוונה בדין 'דין אמת לאמיתו'

לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות (כג, ב). רש"י: יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אצל אין לשון המקרא מיושג צהן לפי אופניו וכו'.

ה"אור החיים הק"מ מבאר פשוטו של מקרא, שבא לפרש בענין מאי דאיתא בגמרא (סנהדרין יז.), אמר רב כהנא 'סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותן' היינו שאם כל הדיינים מחייבים אותן, יוצא דינו לפטור¹.

ובא הכתוב להסיר כאן שני מכשולין אשר ישל בהם חכם מאמצעות דין זה. האחד, בהגיע משפט כזה לסנהדרין של שבעים ואחד - ושבעים אמרו לחובה, וכעת שואלים את האחרון שבהם, והוא חושב בדעתו כי הוא זכאי, וחושב לעצמו, שאם יאמר זכאי - אזי יצא דינו לחייב, כיון שרובם מחייבים, ולכן החליט בחכמתו, שהוא יחייבו ג"כ כמותם - כך יבוצע הדין כסברתו שיצא הפסק 'זכאי', וגם מתנהג בנימוס כך, כיון שבאמירתו חייב מבטל דעתו נגד דעת הרוב, לזה בא הכתוב: "לא תהיה אחרי רבים לרעות" - היינו אחרי שרבים אמרו לרעה - חייב, לא יאמר חייב ג"כ כמותם, כשהדבר 'היפך מדעתו', אלא אמור דעתך כפי מה שידעת במשפטי תורה, ואין לך להתחכם על המשפט, כי ה' הוא האלקים, ואם אמרו חז"ל שאם פתחו 'כולם' לחובה הרי הוא זכאי, היינו דוקא כשכולם סוברים כך, אבל אם הוא סובר אחרת, חייב לומר דעתו, אע"פ שע"ז יוצא הדין חייב, כי כך הוא משפט אלקים.

מכשול השני הוא, בהמשך הכתוב, 'ולא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות', היינו באופן כזה בציור אחר, ששבעים הדיינים מחייבים, וגם הוא סובר כמותם לחיוב. והיה אם יאמר דעתו - לחיוב, נמצא שיצא זכאי, כיון שכולם מחייבים, לכן יתחכם לומר זכאי, בכדי שיהיה רק ה'רוב'

א. טעם הדבר מובאר שם בגמרא, שכל דין מחייב 'הלנת הדין' היינו שממתינים עד יום המחרת להוציא הפסק, שמא ימצא אחד הדיינים זכות עליו. אבל כשכולם ראו עליו רק חובה, שוב לא יעיין אף אחד למצוא בו שום זכות, והואיל שאין 'הלנת הדין', לכן יוצא דינו זכאי.

*

אמנם בדברי האור החיים הק' צריכים להתבונן, דדיין זה שראה את כולם מחייבים וגם הוא סובר כמותם, א"כ הרי כל רצונו שיצא הפסק דין כדת של תורה, א"כ למה אסור לו לומר זכאי בכדי שאכן יצא חייב כפי עיני כל הדיינים - הלא אמירתו נראה ממש כפוסק ע"פ התורה?

ולבאר הענין, נקדים דברי הגמרא במסכת מכות (י.) בענין הורג נפש בשגגה שעונשו לגלות לערי מקלט וככתוב בפרשתנו (כא, יג) "ואשר לא צדה והאלוקים אינה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה", ועד כמה זמן עליו לשבת שם, כתיב (במדבר לה, כח) "כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול". וא"י שם במשנה שאמותיהן של כהנים גדולים מספקות להן מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו. והקשה בגמרא מה יועיל תפילתם, הלא קללת חנם לא תבוא (-כי הכהן גדול לא הביאו לידי כך שיתחייב גלות), ומפרש בגמרא: אמר ההוא סבא, בפירקא דרבא שמיע לי **שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא ביקשו** (הלכך לאו קללת חנים היא, רש"י). וכן מביא שם הגמרא, על אריה שטרף אדם בשלש פרסאות סמוך לרבי יהושע בן לוי, ולא רצה אליהו לדבר עמו משך שלשה ימים! - היינו שהאחריות מוטלת עליו שלא יארע דבר כזה.

ובהמשך מבואר עוד במשנה (יא:) אם כשנגמר דינו מת הכהן גדול הרי זה אינו גולה, ואם עד שלא נגמר דינו - מת הכהן גדול ומינו אחר תחתיו, חוזר במיתתו של שני. והקשה בגמרא על שחוזר במיתתו של שני, מאי הוי ליה לכהן גדול למיעבד - הלא רק עתה נתכהן להיות כהן גדול? - ומתרץ בגמרא: **שהיה לו לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות ולא ביקש!**

ודברי הגמרא צריכים ביאור, מה בדיוק היה צריך להיות תפילתו של כהן גדול באותו שעה, וכי היה לו להתפלל שיצא הפסק דין מעוות שיזכו את החייב ח"ו?! ומפרש בספר **"עיון יעקב"** (פירוש על עין יעקב לבעל שבות יעקב), שהכוונה הוא שהיה לו להתפלל שכל הדיינים ידונו אותו לחובה², ואז היה יוצא דינו זכאי!, ע"כ.

משך שעה מועטת, קשה ומייגע יותר מלשבת ולדון 'בלי אמת' משך יום שלם מבוקר ועד ערב...

ג. מזה נראה חידוש לדינא, דס"ל להשבות יעקב שגם אצל חייבי גליות, קיים דין זה שאם כולם מחייבים הרי הוא יוצא זכאי.

ולפי זה יש לומר בע"ה ג"כ בביאור דברי **אור החיים הק'**, וכפי שמציין בסוף דבריו הק' שהשי"ת יושב במסיבת הדיינים, והוא מסבב כך שכולם יחייבוהו בכדי שיצא זכאי. ויש לפרש הענין על מה שהשי"ת יסבב כך לאדם שחייב שיצא דינו זכאי, באופן שדברנו כעת, שהכוונה שמא התפלל הכהן גדול על הנאשם שיצא דינו זכאי, והדיין שרק רואה את שלפניו חושב שנכון עליו לשנות דיבורו ולזכותו כשכולם מחייבים בכדי שיהיו רק ה'רוב' המחייבים ויצא הדין בצדק לחיוב. וזה אסרה תורה, כיון שהשי"ת הוא מנהג את הדין, ואין להתערב בחשבונות שמים, ומן האמת אין לזוז, כי שמא קיבל השי"ת תפילת הכהן גדול לזכותו בדרך זו של 'כולם מחייבים יוצא זכאי', ולכן המתחכם אינו בגדר דין דין אמת לאמיתו¹.

*

בענין זה יש אסתפקתא נפלאה בספר **"מנחת חינוך"**, בהקדם דברי הגמרא (סנהדרין לב, הו' ברש"י) עה"כ בפרשתנו (כג, ז) "מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע" - ומבאר בגמרא מנין ליוצא מב"ד חייב, ואחרי הפסק דין עמד אחד ואמר 'יש לי ללמד עליו זכות', שמחזירים אותו, ת"ל 'ונקי אל תהרוג', אע"פ שאינו צדיק מ"מ נקי הוא. ומנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירים אותו לב"ד שנאמר 'וצדיק על תהרוג'.

ולפי זה מסתפק המנחת חינוך, מה יהיה הדין כשכולם מחייבים ואז הלא יצא דינו זכאי, ואחרי הדין אומר אחד הדיינים 'יש לי ללמד עליו זכות', אם מחזירים אותו או לא. הספק הוא אי אזלינן בתר דבריו או התוצאה, כי **דבריו** הם לצד זכות, שהדיין נוטה בדברים לצד זכותו של הנידון, אמנם **התוצאה** הוא לצד חובה, כיון שע"ז שיש מזכה אחד מבין הדיינים, ישנם רק 'רוב' המחייבים ובזה יוצא דינו לחיוב, ונשאר בצ"ע.

ד. ה"בעל הטורים" מרמז הענין שהדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכאילו קיים חמושה חומשי תורה. שלכן ישנם בפסוק (כא, א) 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' חמושה תיבות לרמז על ענין החמושה חומשי תורה שכל הדין דין אמת לאמיתו כאילו קיימם.

טעם שהאוזן נרצע ולא היד שגנב

אם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני וגו' ורצע אדוני את אזנו (כא, ה-ו). רש"י: ומה ראה און לירצע מכל שאר אברים שגנוף, אמר רבי יוחנן בן זכאי, און ששמעה על הר סיני לא תגנוז והלך וגנז תירלע.

מקשים העולם, במה אשם האוזן, הלא את היד צריכים לרצוע שהוא גנב ולא האוזן? וביאר ה"אמרי אמת" זצ"ל, ע"פ עובדא ששמע מאביו ה"שפת אמת" זצ"ל שבילדותו לקחו זקינא ה"חידושי הרי"ם" לקאצק, יחד עם ה"שפתי צדיק" מפילץ (שהיה בן בתו של ה"חידושי הרי"ם זצ"ל).

בעת היותם שם, הגיע הרבנית בקובלנא שנגנב חפץ מהבית, אמר ע"ז המשמש ר' פייבל בצער: בוודאי שגונבים כאן, הלא בית זה הוא מקום הפקר, נענה הרה"ק מקאצק בקול גערה: **אבל איך אפשר לגנוב?! הלא בתורה כתיב לא תגנוב!**

ואמר השפת אמת שאז הבין משמעות אחרת ב"לא תגנוב" שאין הכוונה רק ש'אין לגנוב', אלא לא תגנוב הכוונה ש'לא יוכל לגנוב' – (אצל הרה"ק מקאצק מה שאסרה תורה היה אצלו בבחי' שאי אפשר במציאות לעשותו).^ה בזה פירש ה"אמרי אמת", שאדם שהולך לגנוב, היינו שלא שמע לנכון את ה'לא תגנוב', שאילו היה שומע כראוי, לא היה יכול לגנוב, ואם הלך וגנב הרי זה חסר בשמיעתו את ה'לא תגנוב' ולכן תרצע האוזן.

*

הכוונה בזה שאיסור שאסרה תורה, הרי הוא כחומה לפניו שא"א לו לעבור. וידוע המסופר בענין זה, על הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, שפעם היה לו להשתתף באסיפת רבנים, ולפני הליכתו התפלל מנחה בבית מדרשו, וכשרצה לצאת מביהמ"ד בגמר תפילתו, עמד שם בדרכו אחד שעדיין עמד באמצע תפילת שמו"ע, ולא רצה לעבור כדין שאסור לעבור לפני

ה. על נסיעה ההוא מסופר, שבאמצע הדרך הוכיח אחד את החי' הרי"ם על שלוקח ילדים קטנים לדרך כזו, ובפרט שבתקופה ההוא שרר קרירות גדולה בפולין, השיב החידושי הרי"ם: **ס'איז אלעס כדאי, צו זעהן א וואָרען יוד!** (-הכל כדאי בכדי לראות יהודי אמיתי). ואח"כ אמר השפ"א שכשהיה שם בקאצק ראה 'מלאך אלקים'! (היא"צ של הרה"ק מקאצק היה ביום כ"ב שבט, ז"ע).

המתפלל. העסקנים האיצו בו שהזמן מאוחר והרבנים מחכים כבר להופעתו, אבל הוא בשלו, ואמר: הלא יש קיר לפניי! דין בשו"ע הוא כמו קיר, ואי אפשר לעבור - היינו, שאם היה כאן קיר היה כל אחד מבין שא"א לעבור, כן הדבר בדין של תורה!

על האדם להוריד דמעות על צאצאיו עוד בינקותם שילכו בדרך ה'

מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי (כב, כח).

הגה"צ רבי מיכאל בער ווייסמאנדל זצ"ל ראש ישיבת נייטרא, מבאר הכוונה בכתוב זה, הלשון 'מלאתך ודמעך', וכן הסמיכות ל'בכור בניך תתן לי', והוא ע"פ מעשה שהיה אצלו אחרי המלחמה, כשהיגר לארה"ב. שפעם נכנסו אליו איש ואשה בדמעות בעיניהם, וסיפרו שהם הגיעו לארה"ב עוד לפני המלחמה מרוסלאנד, וכאן חינוכו את בנם, וכעת רוצה לישא אשה נכרית רח"ל, ועל זה שפכו את מר ליבם, על המשך דורותיהם.

וכששאלם רבי מיכאל בער, איפה חינוכו את בנם, אמרו שהתיישבו במקום נידח, במקום שאין ביהכנ"ס ובוודאי לא בית חינוך ולכן שלחו את בנם ללמוד במוסדות המקומיים, כגימנסיא וכדו',

נאנח רבי מיכאל בער, ואמר: הבן למד אצל גויים, ועכשיו אתם בוכים מדוע רוצה להתחתן עם נכרים?! והמשיך להם ואמר: להבנת הענין אספר לכם מעשה שהתרחש אחרי מלחמת העולם הראשונה, שבעקבות המלחמה נקבעה גבול חדש בין מדינות רוסלאנד ופולין. באחד הערים נקבע הגבול בקצה עיר, ויצא שהעיר היה מצד אחד, והבית החיים שבפאתי העיר היה מצד שני של הגבול, וכשנערכה לוויה היו צריכים לכל מיני אישורים להעביר המת דרך הגבול, ואחרי הרבה קשיים הצליחו לפעול אצל השלטונות, שבהלוית המת יתנו לעבור אף בלי רשיון.

עם הזמן, כבר ניצלו זאת גם לעניני מסחר, בכדי להבריא דרך הגבול כלי כסף וכל מיני סחורות ממדינה למדינה, שהטמינו הסחורה בארון וערכו לוויה וכך עברו בלי לשלם

מיסים, וכך התנהל מסחר משך תקופה בלי שום הפרעות, וכמובן שנתרבו הלוויות בעיר ההוא...

והנה, ביום מן הימים בעת התכוננו לעבור עם 'ארוך' כזה, הבחין שומר הגבול על קהל המלווים שצוחקים במקום לבכות ולהתאבל, והדבר עורר בו חשד שמהו לא כשורה שאין בוכים בהלוויות מת אלא להיפך, ולכן ציוה להם לפתוח הארון, ואע"פ שאמרו שהדבר אסור כי יש בו משום חילול כבוד המת, אבל השומר לא הניחם והורה בתוקף שיפתחו הארון.

ויהי כי ראו שכלתה עליהם הרעה, וידעו שאם יתפסו ייגרם רעה לכל יהודי העיר, או אז התחילו לבכות, שעלו על עקבות מעשיהם. אמר להם השומר: שוטים שכמותכם, עכשיו אתם בוכים?! אילו הייתם בוכים מקודם, לא הייתם צריכים לבכות עכשיו!...

בזה סיים רבי מיכאל בער את דבריו ואמר: אנשים הבוכים בדמעות כשצאצאיהם עדיין בינקותם למען יגדלו כראוי, אז חוסכים מלבכות אח"כ, אמנם אתם אילו הייתם בוכים כשבנכם היה בקטנותו והצטערתם שמתחבר עם הגויים, לא הייתם צריכים לבכות עכשיו! - אבל היות שלא חששתם בעת שהתחבר עם גויים בילדותו, לכן בוכים אתם כעת.

אח"כ פירש בזה הכתוב כאן: "מלאתך" - בעודך במלוא כוחותיך, היינו בשנים שאתה מתחיל להיות לאיש, "ודמעך לא תאחר" - לא תאחר את הדמעות, רק כשילדיו עדיין צעירים לימים, יוריד דמעה בתפילה עליהם, ובזה יחסוך שלא יצטרך לבכות כשיהיה כבר מאוחר. - וממשיך הכתוב: "ובכור בניך" - כאשר בניכם בשנות ביכוריהם, בתחילת ימיהם, "תתן לי" - תתנם למקום שם לומדים תורה ומגדלים יראי ה', ואז יזכה שיתגדלו בניו מהוגנים וראויים בדרך ה'.

*

מסופר על הרה"ק מהר"ש מבאבוב זצ"ל (הראשון), שבשעה שהכין הפתילות בימי החנוכה, היה בוכה בדמעות שליש. פעם עמדה שם ילדה קטנה מנכדותיו ושאלה אותו לפשר בכייתו? השיב לה: **אני בוכה, שלך תהיו דורות ישרים!**

ו. בענין הרמז ב'דמעך' שהוא מלשון דמעות, כבר הוזכר הדבר בספר רבינו בחיי, בענין שמרמז בכתוב זה ענין התרומה של תירוש ויצהר, מלאתך הוא שם המשקה היוצא מן הענבים (-תירוש) ככתוב (קרה, יח כז) 'וכמלאה מן היקב', ומלת דמעך הוא שם המשקה היוצא מן הזיתים (- יצהר) ע"י חסיטה וכתשיה כמו דמעה היוצא מן העין - לכך קרוי דמעך.

וזהו העיקר, להפציר בתפילה לה, ומעובדא זו נראה ג"כ שלא יעתיר בתפילה רק עליו ועל בניו, כי אם על האדם להפציר ולהתפלל על זרעו וזרע זרעו עד עולם. מסופר, שפעם הגיעו להזכיר אצל הרה"ק מסאטמאר זצ"ל ילד שעבר כל מיני קשיים בלימודו וכבר ניסו עמו בכל מיני עצות אך ללא הועיל, אמר אז הרה"ק מסאטמאר: תאמינו לי! **פרק אחד בתהלים, מועיל יותר מכל זה!**

בספר "תולדות ערוגת הבושם" (נכתב ע"י נכדו הגה"צ ה"ויגד משה זצ"ל הי"ד), מביא מה שסיפר הרה"ח ר' משה ראזענפעלד ע"ה מחוסט' שפעם נכנס בערב יוה"ק אל ה"ערוגת הבושם" ומסר לו פדיון נפש עשרים קראנען, שאלו הערוה"ב: רבי משה, במה אברכך? הוא חשב והתבונן מה יבקש, שהיה לו פרנסה, וגם בנים, והיה בריא אולם, אמר שמבקש שיברכו ב'בנים טובים', השיבו הערוגת הבושם: רבי משה! מה אתה חושב, כי במה שאתה נותן לי עשרים קראנען, ואני אברך אותך, בזה יהיה לך בנים טובים?! והמשיך: **בכדי לזכות לבנים טובים צריכים להתגלגל על האדמה ולכבוש פניו לקרקע ולהוריד כנחל דמעה, בתפילה ובתחנונים לפני הקב"ה שיזכו לזה!**

עוד מסופר שם, שבישיבתו של ה"ערוגת הבושם" בחוסט, הסתובב אדם שהיה רגיל למכור מיני מזונות בכל יום בין התלמידים. פעם אחת כאשר עבר לידו הערוגת הבושם פנה אליו והתעניין בפרנסתו. האיש הזה ראה את השעה כשעת רצון, שכן הערוה"ב היה ממעט בדבור מאוד, ומעולם לא דיבר אתו וגם הוא היה מפחד לדבר עם הערוה"ב, והפעם לבש עוז והשיב לו שפרנסתו מסודרת, אבל מבקש שיברכו ב'בנים טובים ויראי ה'". הערוגת הבושם נתרגש, ונסתנה צורתו, ואחז בשתי פאותיו והשיב לו: מבקש אתה ברכה לבנים טובים?! **לזה לא די ברכה, כל אחד חייב להרבות בתפלות ותחנונים להקב"ה לזכות לבנים טובים הגונים וישרים. ויה"ר שנזכה להתפלל כראוי ולזכות לבנים יראי ה', אכ"ר.**

ז. הנקרא רבי משה טעטשער. הוא היה מפורסם כאדם חשוב מאוד, בר אוריין ושתדלן גדול אצל המושלה. מסופר, שהמהר"ץ דושינסקיא זצ"ל בעת שכהן כרב העיר היה מעריצו מאוד, ובשעת השיעור לא הפסיק אף פעם, אבל אם ראה את רבי משה עומד שם ומחכה לדבר עמו, הפסיק, כי ידע שרבי משה מבין את חשיבות התורה ולא יבוא להפסיקו בלימודו רק בענין דחוף מאוד. רבי משה היה מחשובי החסידים אצל הרה"ק ה"אהבת ישראל" זי"ע, ומהיושבים ראשונה בויזניץ.

ח. כנראה שפקודת רבו שמרה רוחו, וב"ה זכה להעמיד דור ישרים יבורך, ועד היום צאצאיו המה חסידים ויראי ה'.